

Вища освіта в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів

Сидорчук Н.Г.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління

Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир Україна

Провідними ознаками нашого часу, що здійснюють пріоритетний вплив на всі аспекти розвитку сучасної цивілізації, стали процеси економічної, політичної та культурної глобалізації, що супроводжуються цілим рядом протиріч:

- *технологічних*, що визнають необхідність виходу виробництва та інших сфер життєдіяльності людини (електронізація виробництва; комп'ютеризація різних сфер життя; інтелектуалізація індивідуальної діяльності; конвенціалізація професійної свідомості, тобто зростання узгодженості в прийнятті рішень тощо) на принципово новий технологічний рівень;

- *демографічних*, що передбачають необхідність врахування демографічних змін у розподілі людських ресурсів;

- *екологічних*, що вказують на необхідність прийняття оперативних заходів з метою уникнення глобальної катастрофи;

- *інформаційних*, що задають необхідність оптимального переходу до інформаційного суспільства та адаптації людини до нового інфосередовища в умовах серйозних протиріч у межах соціальної комунікації (а саме – ослаблення ролі традиції у комунікації; розширення її культурного фону; розвитку опосередкованих форм людського спілкування; збільшення діапазону комунікації у шкалі "партикулярність свідомості – глобальність свідомості"; посилення самореферентності комунікації;

- *динамічних*, які вказують на відставання суспільної свідомості від динаміки розвитку глобальних проблем сучасності;

- *моральних*, що визначають гостру необхідність протидії процесу деморалізації суспільства, різкого зниження його духовної і моральної першооснов;

- *світоглядних*, що детермінують необхідність зміни ціннісно-світоглядної

парадигми відповідно до останніх досягнень сучасної науки і нових соціокультурних умов існування людства [2, с. 30–32].

Суперечливі за своєю природою зміни, що є одночасно і виразом кризи, і симптомом оновлення, в умовах цивілізаційних змін характеризуються проявом *інтеграційних процесів* – певним вектором цивілізаційного розвитку, а поняття "інтеграція", "діалог культур" та ін. пов'язують з якісними змінами історичних способів життя, зі зміною парадигмальних, ціннісно-світоглядних і духовних цінностей сучасної цивілізації в тому вигляді, в якому вони зароджувалися в античний період і остаточно сформувалися в філософії та науці Нового часу.

Викликані глобалізацією протиріччя прямо і опосередковано впливають й на *інтеграційні процеси в освітній галузі*, обумовлюють специфіку інтеграційних тенденцій, що характеризують сучасну освітню дійсність на рівні теорії, практики та освітньої політики; в єдності визначають яскраво виражений суперечливий характер процесів конвергенції та диверсифікації.

Інтеграція освіти являє собою складну науково-педагогічну проблему, у межах якої відсутній однозначний підхід до її тлумачення та розуміння. Попередньо проведений автором аналіз поняття інтеграція дозволив констатувати: у *філософії* інтеграція розглядається як відновлення, як сторона процесу розвитку, пов'язана з об'єднанням у ціле раніше різнорідних частин і елементів; у *теорії систем* – означає стан поєднання окремих диференційованих частин у ціле і процес; у психолого-педагогічних дослідженнях – частіше акцентується увага на організації цілісного процесу навчання і реалізації в ньому міжпредметних зав'язків, розробляється теоретико-методологічна сторона інтеграційних тенденцій в психолого-педагогічному знанні [1].

Як показав аналіз науково-педагогічних джерел, найбільш повно актуалізована проблема представлена у роботах Т. Бабіної, І. Івашкової, І. Козловської, З. Шацької та ін. Сьогодні інтеграція розглядається як найбільш значимий інноваційний рух освіти XXI століття. Вона практично перевершує інші педагогічні нововведення за широтою експериментального втілення, глибиною творчого задуму, тривалістю та діалектичністю історичного розвитку.

Сучасний стан проблеми інтеграції освіти пов'язаний з історією її розвитку, яка послідовно проходила етапи комплексного навчання, міжпредметних зав'язків, піднялася на рівень інтеграції як такої та знайшла своє місце в системі інтегрованих курсів. Зробивши діалектичне коло, інтеграція повертається до своєї діалектичної точки. Виявилося, що педагогічне мислення 90-х років в аспекті інтеграції не створило чогось дійсно нового і тільки послідовно відтворювало старі дидактичні форми і принципи [1].

У дослідженні покликаємося на теорію інтеграції в освіті, відповідно якої "інтеграція" в освіті виступає як найважливіша методологічна категорія, що являє собою спосіб пізнання, аналізу та перетворення дійсності шляхом забезпечення цілісності освітнього процесу, освітніх систем і всієї системи освіти [3].

В умовах світових інтеграційних процесів одним із шляхів реформування вітчизняної системи вищої освіти є приєднання до так званого Болонського процесу. Історичним фоном Болонських реформ стали традиції найстарішого європейського університету – Болонського, що виник, як зазначалося вище, на основі Болонської юридичної школи у 1088 р. [1]. У ряді джерел відзначається, що викладанням тут римського права вперше зайнявся болонець на ім'я Пепо, який згадується у 1076 р. в одному з документів під ім'ям *legis doctor*. Часом ґрунтовного вивчення права у Болоньї називають кінець XI ст., який припадає на читання римського кодексу права імператора Юстиніана Ірнерієм (Варнерієм, Вернерієм, Гарнерієм) – викладачем школи вільних мистецтв, легистом [1]. Сам факт становлення нового правового поля був надзвичайним для Європи того часу, де широко розповсюджувався новий тип міст – феодальний, а торгівля і ремесла потребували визначення свого правового статусу. У "відродженні" римського права й використанні його для захисту своїх політичних домагань була зацікавлена й королівська влада, особливо в період свого піднесення.

Звичайно, у XI ст. університет (*universitas magistroorum et scholarum* – об'єднання вчителів і учнів) першорядним завданням ставив регулярну підготовку вчителів граматики, риторики й логіки, як наслідок, ліквідації масової

неграмотності населення Європи [1]. Відтак, викладання універсального римського права, з одного боку, стало підґрунтям для відкриття першого закладу університетського типу, з іншого – обумовило розгортання інтеграційних процесів у християнській Європі, заклало підґрунтя для сучасної реалізації інтеграційних процесів у системі освіти, де первинна роль відводиться Болонському університету.

За час свого існування Болонська школа здійснювала величезний вплив не тільки на Італію, але й на Західну Європу. Завдяки своїм методам і доктрині, вона значною мірою відновила науку права і здійснила на законодавство, установи й на самі ідеї європейського суспільства величезний вплив, який відчувався впродовж всього періоду Середніх віків [1]. Саме це доводить обґрунтованість висунутої на святкуванні 900-річчя ініціативи ректора університету Болоньї Fabio Roversi Monaco, що у 1986 р. звернувся до старих університетів Європи з пропозицією розгорнути інтеграційні процеси у межах європейської системи вищої освіти та підписати "Університетську хартію".

У документі зафіксовано основні принципи трансформації вищої освіти в третьому тисячолітті, а основною метою – формування співдружності провідних західноєвропейських університетів на засадах об'єднання національних систем освіти і науки в європейський простір з єдиними вимогами, критеріями і стандартами; консолідація зусиль наукової та освітянської громадськості й урядів країн Європи для істотного підвищення конкурентоспроможності європейської системи науки і вищої освіти у світовому вимірі, а також підвищення ролі цієї системи в суспільних перетвореннях.

З часу започаткування Болонського процесу в освітньому європейському просторі відбулися серйозні трансформації. Інтеграційні ініціативи перших років розширюються на поглиблюються на теренах європейського освітнього простору. Важливим результатом зусиль експертної громади EUA в умовах європейської інтеграційної політики у галузі освіти стала розробка цілого ряду аналітичних документів, зокрема «Університети без стін. Бачення до 2030 року» (Universities without walls A vision for 2030) [4]. У документі (за участю понад

100 експертів – членів Ради EUA, 33 національних конференцій ректорів, які є колективними членами EUA) оновлено бачення місії європейського університету (навчання/викладання, наукові дослідження, інноваційна діяльність, культура), яке 29 січня 2021 р. отримало схвалення всіма національними конференціями ректорів на засіданні Ради EUA.

Узагальнюючи, варто наголосити на базових положеннях, що визначають стратегію інтеграційних процесів вищої освіти на наступні десятиліття: протистояння негативним тенденціям у її розвитку та підтримка тенденцій прогресу та творчості; здійснення педагогічного прогнозування у сенсі осмислення ціннісно-цільових установок навчання і виховання, орієнтованих не стільки на суспільство сьогоdnішнього дня, скільки на суспільство дня завтрашнього. Сучасний стан інтеграційних процесів є підґрунтям для вирішення загального цивілізаційного надзавдання – забезпечення необхідного світоглядного прориву до освоєння гуманістично орієнтованого знання, необхідного для життя майбутньої цивілізації.

У перспективі розвиток системи освіти пов'язуємо зі змінами способу традиційного педагогічного мислення у контексті проблеми інтеграції на основі розробки нових науково-теоретичних положень та чіткого визначення його змістової інтерпретації.

Література:

1. Сидорчук Н. Г. Професійно-педагогічна підготовка студентів університетів у контексті єдиного європейського освітнього простору: історико-педагогічний аспект: монографія / за заг. ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 608 с.

2. Стукало Н. В. Деякі аспекти формування фінансової політики України в умовах глобалізації. *Фінанси України*. 2007. № 1. С. 30–32.

3. Шацька З, Бабіна Т. Напрями інтеграційних процесів в освіті. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/16857/1/PIONBUG_2020_P046-047.pdf (дата звернення: 20.10. 2025).

4. European University Association (EUA). (2021). Universities without walls: A vision for 2030. URL: <https://eua.eu/resources/publications/957:universities-without-walls-%E2%80%93-eua%E2%80%99s-vision-for-europe%E2%80%99s-universities-in-2030.html> (дата звернення: 16.10. 2025).